

Ірина Жеребіло,
студ. Інституту журналістики (Київ)

ОБЛИЧЧЯ КАФЕДРИ: КІЛЬКА КОРОТКИХ ІНТЕРВ'Ю

Н аталя Миколаївна Сидоренко

«Маємо мрію...»

Початок роботи на кафедрі: 1984 р.

– Чому для роботи (освіти) обрали саме Інститут журналістики (факультет журналістики) КНУ?

– У мене батько журналіст, а мама, незважаючи на те, що була філологом, а взагалі стала філософом, теж починала свою трудову діяльність у газеті на Черкащині. Тобто, так чи інакше, журналістика – це родинна професія, тому мені здається, що варіантів інших у мене навіть не було.

На цьому факультеті освіту здобував мій батько, тут він навчався в аспірантурі, і з аспірантури змушений був піти. Це сталося тоді, коли деканом був Матвій Шестопап. Коли проти нього виступив ректорат і партійна верхівка університету за певні «порушення», деякі викладачі, аспіранти й студенти стали на його захист. Серед них був і мій батько. На тлі цих подій він змушений був залишити аспірантуру. Він так ніколи не захистив дисертацію. Пізніше батько працював у редакціях газет і журналів, в освітніх установах, зокрема в Інституті культури. Він лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка як кінематографіст і сценарист, заслужений діяч мистецтв. Та стосунки на рідному факультеті залишились зіпсованими. Коли я вступала до університету, батьки хвилювались про те, яке ставлення буде до мене в університеті.

Скажу чесно, я дуже боялася нашого декана Дмитра Михайловича Прилюка. Він журналіст з великим досвідом, колишній редактор газети «Сільські вісті». Людина кремезна за своєю статурою. Коли він ішов коридорами факультету, це була така глиба, яку просто неможливо було не помітити. Його ставлення до абітурієнтів і до студентів було різним: він дуже любив тих, хто вийшов з села, бо, власне, і його біографія була такою. Він міг, скажімо так, «благословити» на легкий шлях студента, який приїхав з глибинки і намагався розкрити свої таланти. Такого студента він проводив через

© Жеребіло І., 2014

різні складнощі, допомагав із іспитами. Треба пам'ятати про те, що кожна комісія могла отримати настанову, якого студента краще прийняти. Такі благословення й аванси Дмитро Михайлович давав багатьом. Він також пильно придивлявся до мене.

Я була іменною стипендіаткою – імені Лесі Українки. Для студентів того часу 75 карбованців, які я отримувала, були великими грошима. Зарплата в 100–120 карбованців для початкуючого викладача вважалася тоді нормою.

Так склалося, що дипломну роботу писала під керівництвом Дмитра Михайловича Прилюка. І він вирішив залишити мене працювати в університеті, хоча не відразу знайшли для мене посаду. Таким чином, із отриманням вищої освіти я почала працювати інженером, а точніше стажистом-дослідником, на кафедрі радіомовлення і телебачення. Реально ж я перебувала на кафедрі періодичної преси. Ця робота стала підготовкою до аспірантури і продовженням мого наукового дослідження, започаткованого в дипломній роботі.

Під час навчання на факультеті журналістики займалася комсомольською діяльністю, навіть якийсь час була секретарем комсомольської організації... Я не тільки народилася в День комсомолу (за «радянським календарем»), а й свого чоловіка зустріла на комсомольських «перехрестях»...

– Найяскравіший спогад зі студентських років? Які університетські дисципліни подобались найбільше? З якими відзнаками закінчили університет?

– У наші студентські роки, на відміну від сьогоднішніх часів, нас дивували і по-хорошому вражали викладачі. Найпершим я згадую Василя Єліозаровича Прожогіна, який незалежно від теми лекції настільки захоплював аудиторію, що студенти слухали його з розкритим ротом. Коронний вислів Василя Єліозаровича: «Запустить ежа под череп». От саме це він робив зі студентами. Він запускав цього розумового їжака в наші голови, змушував нас мислити. Ми постійно були в розумово-емоційному напруженні. Навіть нічого не конспектували, бо з безкінечних переходів, асоціацій, «забігання вперед» і «повернення назад» утворювалася розірвана ланцюгова реакція, яку ми не встигали відразу поєднати в одне ціле.

Російську літературу викладала спочатку Віра Василівна Шутенко (навіть не віриться, що ми вже не юні, а їй виповнилося сторіччя!), а потім Микола Дем'янович Хмелюк. Шкільна програма того часу була дуже регламентованою й ідеологічно вивіреною. В університеті було інакше: доцент Хмелюк занурювався набагато глибше, розповідав про особистість кожного літератора, про факти жит-

тя й поведінку кожного з художників слова. На його лекціях ми почули те, що не могли прочитати в радянських підручниках. Він також частково розповідав щось із так званого «напівзабороненого», недоступного; прищеплював потребу читати журнали. Традиційно белетристика спершу з'являлася на суд читача в журнальній періодиці – в журналах «Нева», «Всесвіт», «Звезда», «Москва», «Радуга». І лише через кілька років ти міг дістати повноцінну книжку.

Не можу не згадати Марію Устимівну Каранську. Вона викладала українську мову. Студенти жартували: пари не з української мови, а з «каранської». Вона була учасницею Великої Вітчизняної війни і справді мала залізний характер; нікому пощади не давала і дуже суворо до всього ставилася. Єдину свою двійку в університеті я отримала з української мови. Але як не вміла відмінювати числівники, так досі з ними маю труднощі. Чесно кажучи, коли мені поставили двійку, стався шок, від якого досі не можу відійти...

Щоб отримати передплату на художні твори популярних літераторів – Льва Толстого, Івана Буніна, Олександра Купріна чи ще когось, або ж «дістати» книжку А. де Сент-Екзюпері чи Е. Гемінгвея, треба було вистояти неймовірну чергу або ж мати блат. Зараз, коли заходиш у книжковий магазин, то книжку здебільшого обираєш за естетикою оформлення: яка в неї обкладинка, титулка, тиснення. У часи моєї юності цього не вистачало.

Ми з більшою довірою, аніж нинішні студенти, ставилися до викладачів. Для нас це були передусім авторитети. У нас не викликало сумніву, чи потрібні дисципліни нам викладають. Треба було вчити історію партії, знати політекономію і марксистсько-ленінську філософію – ми їх вчили. Це не означає, що в той час студенти не вигадували якихось комбінацій-махінацій, коли не були готові, хотіли пожартувати чи «розіграти» серйозний хід на екзамені...

– Які риси/захоплення важливі для викладача дисциплін, пов'язаних із історією журналістики?

– Звичайно, викладачеві треба знати якомога глибше історію журналістики. Якщо науковець досліджує не тільки пресу, а й інші види ЗМІ – це неймовірний пласт інформації, охопити який практично неможливо. Має існувати тенденція до вміння шукати інформацію, докопуватися до істини, вміти «копати лопатою», не важливо, чи ми говоримо про архів, про бібліотеку, чи про електронний пошук. Треба вміти знайти істину, хоча часто вона з'являється років так через 25, коли ти вже її навіть не шукаєш. Зараз легше знаходити потрібні джерела, тому що є інтернет і багато бібліотек дають можливість дистанційно розробити маршрут певного пошуку.

Перший мій крок був пов'язаний з кафедрою радіомовлення і телебачення, в аспірантурі я була на кафедрі періодичної преси, а призначення дістала на кафедру історії літератури і журналістики (так називалася кафедра з 1972 до 2003 рр.). Моїм науковим наставником у студентські роки був Василь Васильович Яременко, який до того моменту викладав історію української журналістики. Він фактично звільнив мені місце на кафедрі, коли повернувся викладати на філологічний факультет. У той час на кафедрі працювали метри літературної критики: Анатолій Григорович Погрібний, Юрій Семенович Бурляй, Олег Кіндратович Бабишкін, Олег Андрійович Кузьменко. Пізніше приєдналися Віталій Андрійович Довгич, Ніна Філімонівна Остапенко, Тамара Володимирівна Старченко, Галина Михайлівна Гримич і Віталій Федорович Святовець. Як не дивно, на кафедрі традиційно більше було чоловіків, аніж жінок.

Раніше кафедра не була такою розкутою, якою вона є сьогодні. Все згадується мені в досить суворих тонах. Була чітка програма, певна кількість годин, план виховної роботи, кураторство. Найбільшим жахом, що я згадую з тих часів, стало чергування викладачів у гуртожитку. З огляду на те, що в нас завжди була друга зміна, викладач повинен був відвідати гуртожиток хоч раз на тиждень, погостювати години з восьмої вечора і до десятої. Це завжди було примусовим пунктом сканування студентів: коли вони приходять, який мають вигляд, в якому стані до гуртожитку повертаються. Бажано було напроситися в гості, оцінити порядок у кімнаті. Найгірша моя пригода, мабуть, коли мені довелося першого січня почергувати в гуртожитку.

– Досягнення кафедри, якими Ви пишаєтесь? Що стало найбільшим досягненням на сьогодні?

– Одним із найбільших наших досягнень є те, що наша кафедра за останні роки підготувала сім докторів наук і понад десяток кандидатів наук. Щоправда, жоден колишній докторант не працює на нашій кафедрі. Це Микита Василенко, Наталя Яблоновська (Сімферополь), Олег Богуславський (Запоріжжя), Світлана Кравченко (Луцьк), Елеонора Шестакова (Донецьк), Ігор Павлюк (Львів), Юрій Колісник (Черкаси). На нашій кафедрі залишилися кандидати наук із соціальних комунікацій Анастасія Волобуєва, Андрій Борець і Надія Герасимчук, а також Наталя Желіховська, яку науково «виховував» В. В. Різун. Ми жартуємо, що частково готуємо кадри для кафедри періодичної преси – М. К. Василенка повернули після докторантури кваліфікованим доктором наук, а Вікторію Георгієвську і Світлану Привалову «подарували» вже з кандидатськими дисертаціями.

Мені здається, що найголовніше – не заважати кожному виявляти себе і підтримувати ініціативи, які виникають на кафедрі. Інші інколи говорять про нас, як про кафедру, що любить мандрувати. Не було таких екскурсій, започаткованих Катериною Степанівною Серажим, профкомом університету, куди б ми не з'їздили. Дуже любимо відвідувати всілякі конференції. Це не тільки можливість наукового розвитку, а й бажання помандрувати новими містами. Наприклад, з Оленою Дмитрівною Шкільною ми постійні гості на конференціях Львівської національної бібліотеки імені Стефаніка. Нашою останньою спільною поїздкою стали відвідини музею Катерини Білокур, що розташований в Богданівці, під Яготином. Це була спільна кафедральна поїздка.

Фактично такою установою, де ми потрібні як фахівці, куди нас час від часу запрошують, з ким підтримуємо професійні зв'язки, є Львівська національна бібліотека імені Стефаніка. Вони започаткували великий проект «Українська журналістика у світі». У межах цього проекту ми видавали покажчики, створені нашою кафедрою. Це і видавничка, і дослідницька програма, в якій беремо участь. Також товаришуємо з кафедрою мови та стилістики Білоруського державного університету в Мінську. Цього року Московський університет виявив зацікавлення нашими з Анастасією Волобуєвою темами (хоча це не перша наша заявка). Але у зв'язку з останніми політичними подіями у країні вирішили відмовитися від поїздки на конференцію. У нас були хороші стосунки з колишнім деканом факультету журналістики Санкт-Петербурзького університету Мариною Шишкіною. Та зараз керівництво змінилося і нових контактів ми ще налагодити не встигли. Певні зв'язки є в Краківському і Люблінському університетах, але це більше персональне, аніж кафедральне спілкування.

– **В яких напрямках має розвиватися кафедра і чого їй не вистачає?**

– Наш гендерний аспект, звичайно, шкутильгає. Але що поробиш, коли в журналістику приходять здебільшого дівчата. Мені б хотілося, щоб усе залишилося в такому кадровому наповненні, як зараз. Було б чудово, якби вливалися нові молоді сили. Ми маємо мрію: створити підручник із історії української журналістики. Та на сьогодні залишається велика кількість фактологічного матеріалу, який ще не зібрано і не систематизовано. Нам не вистачає статистичних матеріалів і деяких джерел, що перебувають в обмеженому доступі на 50 років. Тобто року з 1960 не всіма матеріалами ми можемо скористатися. А писати історію журналістики, посилаючись на малонадійні чи неповні джерела, неможливо.

– **Найяскравіша відмінність сучасного покоління студентів від студентів у стінах ІЖ 5–10–15 років тому?**

– Сучасні студенти не закомплексовані, вільні, зі своїми очевидними настроями і бажаннями. Досить здібні. На жаль, я не завжди бачу бажання виявляти й розвивати свої здібності. Навчальний процес сьогодні трохи нівельований. Нині студент не бажає дотримуватися законів, правил і принципів. Навіть при демократичному ладі й демократичних настроях має бути закон і дисципліна. Цього було забагато в радянські часи, але цього часто не розуміє сучасне покоління. Ми не зможемо грамотно побудувати надійну й політичну, й економічну, й освітню системи, якщо йтимемо навмання, не дотримуючись певних законів. Має бути рівновага між особистістю і законом, між демократією і дисципліною. Цієї рівноваги немає.

– **Літературний твір або автор, якого б Ви порадили прочитати кожному студенту?**

– Думаючи про свою фахову зацікавленість, можу порекомендувати «Щоденник» Євгена Чикаленка. В його творі закладено чимало з того, що визначало долю журналіста в певний час. Але, власне, диктувало і ті настрої, і той героїзм, і ті патріотичні настанови, які потрібні не лише кожній людині, а й журналісту зокрема. Це те, чого нам зараз так не вистачає.

– **Чи маєте Ви непорушний життєвий принцип? Який саме?**

– Я завжди виступаю за справедливість. Незважаючи на те, що я народилася під сузір'ям Скорпіона, більше рис у мене від знаку Терезів. Напевно, здається, що я більше логік за розумовим складом і за темпераментом. Та насправді я дуже емоційна людина, яка здатна розчулитися, затамувати в собі біль, заплакати.

– **Особистість: оптиміст/песиміст/реаліст?**

– Я сова. Рано ніколи не прокидаюся. Для мене це взагалі велика біда, коли треба вставати рано. Ліпше всю ніч не спати, аніж о шостій ранку продирати очі. Коли треба, то можу і о третій годині, і о п'ятій ночі піти на поїзд чи на літак. Усілякі ситуації трапляються... Мені ж працюється краще ввечері. Я півдня можу перейматися будь-якою справою, приблизно години так до дев'ятої вечора, але я все одно нічого корисного не роблю. Просто дуже довго готуюся, перед тим, як почати виконувати якусь «справжню» (творчу) справу.

– **Ваші захоплення, хобі?**

– Раніше я збирала марки, монети, листівки з ромашками – кітч мого дитинства, в'язала й шила, мала колекцію ляльок у національному вбранні. З цього всього сьогодні залишилась пристрасть

до подорожей і різноманітних поїздок, бо на все інше мене просто не вистачає.

У мене вдома цілий клан журналістів: і чоловік, і старша донька журналісти за фахом. А от молодша донька, хоча за освітою дизайнер одягу, зараз займається сценографією.

– **Ваша найбільша духовна і матеріальна цінність?**

– Не люблю золото і діаманти. Діамант і платина – така річ, цінність якої не завжди можна розпізнати. А от напівдорогоцінне натуральне каміння мені дуже до вподоби: бурштин, аметист, малахіт, чароїст, гірський криштал. Колись, за часів студентства, я їздила на наукову конференцію до Єкатеринбурга. Студенти Уральського університету нас спеціально відвели на звалище заводу «Самоцветы» поглянути на ту красу, що там залишається. Я взагалі люблю витвори з натурального каменю, не тільки ювелірні вироби.

Можливо, це смішно й банально, але я не пожалкую грошей на ксерокопії і сканування газет і журналів у бібліотеках чи архівах Москви, Петербурга, інших міст. Часто зупиняюся перед якоюсь дорогою книжкою. Важливим мотивом стає не тільки текст, а й оформлення видання. Пам'ятаю книгу, за яку 10 років тому я заплатила 250 гривень, – це не було дешево. В розумних межах не пошкодую грошей на букіністичну книгу чи періодику. Вдома з мене жартують: вчорашніх газет не тримаємо, читаємо ще довоєнні...

– **Наскільки Ви сучасний/мобільний викладач? Якими електронними гаджетами користуєтесь?**

– Певним чином обмежую себе в інтернет-спілкуванні; тобто якщо можна цього уникнути, то я не користуюся (на жаль, сам процес дуже «затягує»...). Не користуюся Фейсбуком чи Однокласниками. Для мене важливий тут певний моральний аспект: я не готова до масштабів планетарних «пліток», у цьому відношенні я людина закрита. Не хочу бути мухою в цій павутині.

– **Звідки любляєте дізнаватись новини? Якому ЗМІ надасте перевагу?**

– Часто свідомо зменшую потік інформації, що стосується політичних подій і воєнного ажіотажу. Іноді навіть просила своїх дітей чи чоловіка, щоб вони мені переповіли, що відбувається. З новинних випусків зараз переглядаю «Громадське телебачення», канал «1+1», інколи дивлюся «5 канал»; час од часу вмикаю російські новини – найчастіше «Дождь». Кілька разів ловила себе на думці, що просто боюся вмикати телевізор, намагаюся відгородитися від поганих новин. Телевізор вмикається тільки тоді, коли вдома, крім мене, ще хтось присутній. Інколи переглядаю новини BBC чи CNN. З

друкованих видань нині надаю перевагу «Українському тижню», «Корреспонденту», «Дзеркалу тижня». Але я купую чимало різних видань відповідно до своїх зацікавлень. Збираю колекцію регіональної журнальної періодики; часописи привожу майже звідусіль, де буваю. Цього року – з Луцька, Вінниці, Івано-Франківська.

Олександр Костянтинович Мелешенко

«Мене не можна пускати в книгарню, бо я втрачаю голову, в мене очі розбігаються і я божеволію»

Початок роботи на кафедрі: 2012 р.

– **Чому для роботи (освіти) обрали саме Інститут журналістики (факультет журналістики) КНУ?**

– Ще зі школи в мене був потяг до гуманітарних наук. Під впливом учительки з історії вирішив вступати на історичний факультет. У радянський час деякі факультети університету, включно з історичним, були на особливому рахунку в ідеологічному плані. Туди вступали за квотами абітурієнти певних категорій (наприклад, діти високопосадовців), а також представники так званого робітфаку – хлопці після армії або виробничники, дівчата з досвідом роботи у колгоспі/радгоспі. Я походив з родини службовців, тож міг бути прийнятий в останню чергу. Мого року випуску вступний конкурс становив сімнадцять осіб на місце. На іспитах для вступу мені не вистачило півбала. Розповів усе, як було, вчительці історії, а згодом дізнався, що вона на моїх помилках учить старшокласників нашої школи. Тож наступного року вирішив вступати на факультет журналістики.

Видатна заслуга Дмитра Михайловича Прилюка в «насадженні» дипломованих журналістів у більшості областей України та в організації навчального процесу на київському журфаці. До наукової діяльності студенти привчалися буквально з першого курсу. Участь у науковій студентській конференції вважалася великою честю.

У радянські часи існувало правило: до аспірантури не можна було вступити відразу після отримання диплому спеціаліста. Потрібно було мінімум два роки відпрацювати в будь-якій професійній редакції. Завдяки прихильному до мене ставленню нового декана Анатолія Захаровича Москаленка в 1985 р. я вступив на заочне відділення аспірантури. Але, як показало життя, неможливо було поєднувати діяльність у газеті з роботою над дисертаційним дослідженням. Аспірантура заочна, а в останні півроку – денна, закінчилася безрезультатно.

Повернувся на рідний факультет у серпні 1990 р., де почав працювати в нещодавно створеному комп'ютерному класі під керівництвом Володимира Володимировича Різуна. Ані інтернету, ані «Windows» ще не було. На комп'ютерах з операційною системою MS-DOS ми навчали студентів текстового процесора «Лексикон», оболонки «Norton Commander», баз даних інформаційного агентства «ТАРС». Невдовзі до нас приєднався Валерій Феліксівич Іванов.

У лютому 1991 р. я став асистентом кафедри періодичної преси, тобто викладачем. Ця велика кафедра була поділена після захисту докторської дисертації Володимиром Атаназійовичем Качканом, заступником Анатолія Захаровича Москаленка з наукової роботи. Так у жовтні 1992 р. я опинився на новій кафедрі журналістської майстерності, де мене новий завідувач активно спонукав до написання та захисту кандидатської дисертації («У мене на кафедрі всі мають бути з науковим ступенем»). Тема була така: «Газетні інформаційні моделі: взаємозв'язок і взаємозалежність концепції і структури тематики». Це питання мені було цікаво досліджувати, тож я написав дисертацію менше, ніж за рік. 10 вересня 1993 р. я її захистив. Ми саме переїхали в нову будівлю, я був першим з ІЖ, хто тут захистився.

Я викладав кілька навчальних дисциплін, пов'язаних із комп'ютерами. Але після репрофілювання кафедри журналістської майстерності на кафедру видавничої справи та редагування я перейшов на кафедру міжнародної журналістики, де опинився без педагогічного навантаження. Тоді мене відправили в докторантуру на три роки з відривом від роботи, внаслідок чого перервав своє майбутнє доцентство. Тема докторської дисертації давно вже була сформульована: «Комп'ютерні і телекомунікаційні технології як гарант інтеграції журналістики України в світовий інформаційний простір». Було багато матеріалу зібрано, написав я докторську фактично достроково. Та все одно мусив чекати понад п'ять років, щоб захиститися. Фактично я захистив докторську дисертацію, ще не будучи доцентом – доволі рідкісний випадок у гуманітарних науках. Тож в один рік отримав відразу два документи – диплом доктора наук і атестат доцента.

– **Найяскравіший спогад зі студентських років? Які університетські дисципліни подобались найбільше? З якими відзнаками закінчили університет?**

– У часи, коли ми навчалися, у нас був унікальний професор Олег Кіндратович Бабишкін. Фронтвик, людина дуже високої культури, освіченості. Він міг читати безліч дисциплін: і про літературу, і

про мистецтво, і про кінематограф. Енциклопедичних знань була людина. І він був членом трьох спілок: журналістів, письменників і кінематографістів. Ледь не увесь розклад факультету журналістики був підлаштований під нього. Кафедра забезпечувала 12 курсів світової літератури. І в кожному курсі було мінімум по 500 авторів, яких треба було прочитати. Це і поети, і прозаїки, і драматурги. Ми читали на кожній парі: на історії КППС, на філософії, на політекономії – аби тільки встигнути прочитати. Я, як книгоглот, зі ста відсотків устиг прочитати за програмою О. К. Бабишкіна відсотків сімдесят п'ять. Ми вели літературні щоденники обсягом 96 аркушів. У мене було таких 12 зошитів, заповнених сюжетами творів світової літератури. (Навіть у студентському театрі мені довелося грати професора Бабишкіна – завдяки відповідній конституції.)

Ніколи не прогулював пари. По-перше, пропуск без поважних причин на перший раз відзначався суворим попередженням, на другий – відрахуванням з університету. По-друге, я взагалі любив учитися. Чесно зізнаюся: нехтував комсомольською роботою і за рахунок цього ходив у бібліотеку. Закінчив університет з червоним дипломом і навіть «висів» деякий час на дошці пошани кращих випускників факультету. Я мав лише одну четвірку з української мови, яку мені поставила Ольга Михайлівна Пазяк ще на першому курсі, яку вона, незважаючи на відмінну відповідь на іспиті, продублювала на четвертому курсі. (Через півроку, аналізуючи мій творчий доробок, привезений з виробничої практики, вона визнає свою неправоту, але буде пізно.)

– **Найяскравіша відмінність сучасного покоління студентів від студентів у стінах ІЖ 5–10–15 років тому?**

– У кожного покоління є свої плюси та мінуси. У поколінь попередніх плюсами були висока професійність і дотримання тих журналістських стандартів, про які ми так багато говоримо. Цим зараз дуже часто нехтують сучасні журналісти з багатьох причин. А перевага сучасних журналістів у тому, що вони мають доступ до безлічі ресурсів, у тому числі й електронних. Це, звісно, дуже допомагає у редакційній роботі. Але ця легкість і доступність породжує в молоді відчуття, що в будь-який момент усе є під руками, тож можна і нічого не робити. Це величезна помилка молодих.

– **Кого з відомих журналістів-практиків Ви виховували?**

– Я викладав у багатьох теперішніх депутатів. Це і Андрій Шевченко, і Ігор Мірошниченко, і Володимир Ар'єв. До речі, той же Ігор Мірошниченко, доки не вступив до лав всеукраїнського об'єднання «Свобода», працював спортивним журналістом. Пам'ятаю, як ми з

Олегом Шумейком, Дмитром Джулаєм часто після занять залишалися в комп'ютерному класі, завантажували на нешвидкісні ЕОМ футбольну програму «Менеджер» і перетворювалися на Валеріїв Лобановських. Кожний перед своїм екраном розкачувався назад-уперед і благав: «Давай! Давай!». Ми так загравались, що вахтери ледь не силоміць нас виганяли з приміщення.

– **Найбільші переваги та недоліки в сучасній освітній системі?**

– У радянській системі кожен журналіст був партійним працівником, це було визначено статтею Володимира Ілліча Леніна (1905) «Про партійну організацію та партійну літературу»: кожний літературний працівник, письменник, журналіст є частиною ідеологічного механізму компартії. Потрібно було грати за цими правилами. Але якщо ти не йшов проти системи, то остання про тебе турбувалася. Система підготовки журналістських кадрів була влаштована інакше, ніж тепер. Наприклад, декан не міг набрати новий курс на факультет доти, доки він особисто не влаштував кожного випускника на роботу за фахом. Декан автоматично був одним із секретарів Спілки журналістів і він особисто всіх працевлаштовував. Хоча це й було в межах радянської ідеології. Нас тоді виховували інакше: журналіст повинен мати громадянську позицію, він – захисник ображених, скривджених, знедолених. Редакція газети, журналу, радіо, телебачення була останньою надією людей, які не могли добитися справедливості в партійних, радянських, профспілкових чи комсомольських органах. Радянські журналісти могли реально допомогти людям, мали вплив на високопосадовців і вважали себе потрібними в тому суспільстві.

– **Літературний твір або автор, якого б Ви порадили прочитати кожному студентові?**

– Існує феномен південноамериканського роману, на який зараз мало звертають увагу. Це і Габріель Гарсія Маркес, й Отера Сільва з Венесуели, і Варгас Льоса з Перу, який нещодавно став лауреатом Нобелівської премії з літератури, це й аргентинець Хуліо Кортасар. Латиноамериканський роман мені дуже подобається. Мені взагалі багато хто подобається, бо я пройшов вишкіл професора Бабишкіна.

– **Ваші захоплення, хобі?**

– Поступово й непомітно в мене виникла звичка писати свої тексти подумки. Мешкаю я на лівому березі Дніпра, а працювати доводилося на околицях правобережжя (у районах станцій метро «Святошин», «Нивки», «Берестейська»). Щоб не гаяти час у робочому кабінеті, починав писати в метро: продумував композицію, вигадував заголовок, перший абзац – це мінімум. Далі – уже на роботі пе-

редрукував створене на друкарській електричній машинці «Ятрань» (яка, до речі, була не у всіх колег, не кажучи вже про комп'ютери) і продовжував дописувати. Така от виходила економія дорогоцінного робочого часу.

Раніше я збирав назви футбольних клубів з усього світу. У часи, коли ще не було доступу до інтернету, я назбирав більше тисячі назв. Це, до речі, дуже допомагало мені в грі з моїм дуже ученим однокласником Вовою Михайловим, з яким ми мірялися обсягом знань, передусім географічних. До речі, у дев'ятому класі я посів третє місце на Олімпіаді у Києві саме з географії.

– **Чи маєте непорушний життєвий принцип? Який саме?**

– Я завжди кажу: треба перед собою ставити грандіозні цілі – навіть коли здається, що вони недосяжні. Головне – прагнути до того, а результат не змусить себе довго чекати.

– **Ваша найбільша духовна і матеріальна цінність?**

– Мене не можна пускати в книгарню, бо я втрачаю голову, в мене очі розбігаються і я стаю божевільним. Треба мене за руки утримувати. Мені одразу ж хочеться все купити.

– **Наскільки Ви сучасний/мобільний викладач?**

– Я людина дуже важка на підйом. Потрібно, щоб хтось увесь час мене підштовхував. Я лише зовсім нещодавно з великим зусиллям завів собі електронну скриньку, але все одно в мене часу на організацію листів і перевірку не вистачає: постійно створюю навчально-методичну літературу для лекцій і семінарських занять. Ось тут я не лінуюсь, а постійно працюю, використовуючи принцип письменника Ю. К. Олеші – «Ані дня без рядка».

Любов Василівна Боярська

«Мене щиро дивує, коли студент задоволений від того, що все поскладав на трійки»

Початок роботи на кафедрі: 2003 р.

– **Чому для роботи (освіти) обрали саме Інститут журналістики (факультет журналістики) КНУ?**

– Після школи в мене був вибір між журналістикою і філологією. Я в той час писала вже статті до міськрайонної газети. Я приїхала до червоного корпусу подавати документи для вступу вже в останню п'ятницю, в понеділок термін подання документів на журналістику закінчувався. Та виявилось, що в мене не вистачає однієї статті для творчого конкурсу. А повертатися в суботу додому, коли матеріал у газеті вже зверстаний, пізно. Тоді я пішла в приймальню

комісію і попросила, щоб мені знайшли, що є близьким до журналістики в університеті, бо мені хотілося вчитися тільки тут. І мені запропонували вступати на філологію. Вони мені швиденько оформили документи, і я після першого іспиту пройшла на філологічний факультет. І жодного разу не пошкодувала.

– **Найяскравіший спогад зі студентських років? Які університетські дисципліни подобались найбільше? З якими відзнаками закінчили університет?**

– Не маю червоного диплома через «Історію КППРС». У мене ще й з викладачем був конфлікт на першому курсі. І цей конфлікт наздогнав мене на державних іспитах. Та чесно кажучи, я не шкодую, що в мене з «Історії КППРС» і «Політекономії» не відмінно.

– **Які риси/захоплення важливі для викладача дисциплін, пов'язаних з історією журналістики?**

– Я вже кілька років поспіль на першому курсі рекомендую студентам книжку канадського вченого Нортропа Фрая «Великий код: Біблія і література». Він входить до двадцятки найбільш цитованих учених у царині гуманітарних наук. Так от, у передмові до своєї праці вчений, власне, говорить про те, яким має бути викладач. Фрай зазначає, що завдання викладача не в тому, щоб прийти і показати, що він тут знає більше за інших і намагатися накинати студентам свою думку, свої єдино правильні погляди й переконання. Завдання викладача полягає в тому, щоб створити такі умови для аудиторії, за яких студенти б згадали, що вони про це вже самі думали, що вони про це вже колись чули, – і віднайшли певну асоціацію. За таких умов студенти починають згадувати, починають працювати мізками і самі роблять висновки з почутого. Якщо ти викладач, зроби так, щоб вони не боялися помилитися, щоб вони почали думати і піднімали той культурний чи інтелектуальний пласт, який уже є після школи. Головне – щоб студенти навчилися оперувати вже готовим запасом знань.

– **Досягнення кафедри, якими Ви пишаєтесь? Що стало найбільшим досягненням на сьогодні?**

– У нас на кафедрі було розроблено дуже хороші спецкурси. Наприклад, «Гендерні ресурси ЗМІ» – спецкурс, що розробила Наталя Миколаївна, читали його Ніна Філімонівна, Тамара Володимирівна й Анастасія Михайлівна. Відповідно до нової дисципліни, була видана книжка «Гендерні ресурси мас-медіа». Крім того, Наталя Миколаївна Сидоренко розробила свого часу інший спецкурс – «Національні меншини і ЗМІ». Цю дисципліну деякий час викладала і я. Ці спецкурси були, на мою думку, потрібними, цікавими, і, го-

ловне, студенти мали до них інтерес. Було б непогано, якби їх повернули до навчальних планів, адже це дуже актуально.

– **Найбільші переваги та недоліки в сучасній освітній системі?**

– Збільшення кількості самостійної роботи, зменшення лекційних і практичних годин, переведення освітнього процесу на тестову систему, велика кількість паперової роботи – це все негативні тенденції розвитку освіти й збільшення навантаження на викладача. Викладач поставлений у такі умови, коли в нього майже не залишається часу розвиватись науково, а це неприпустимо.

– **Літературний твір або автор, якого б Ви порадили прочитати кожному студенту?**

– У зв'язку з тими подіями, що зараз відбуваються в країні, я читаю досить специфічну літературу. У книжках ти ніби увесь час намаєшся знайти хоч якусь відповідь. Я перечитала Фазіля Іскандера «Кролики і удави». Починаючи з січня, вже 4 рази перечитала. Там про те, що не можна нехтувати шансом: кролики, зумівши переступити свій страх перед гіпнозом удавів, не скористалися ситуацією, не захотіли самі перестати красти, – і удави освоїли іншу стратегію. Наступною стала «Історія Русів» (яку востаннє тримала в руках десь у 90-х рр.) про нескінченні пошуки українцями чийого протекторату. «Убити Дракона» Євгена Шварца перечитала – про те, що найстрашніше зло можна перемогти, тільки не можна зупинитися на півдорозі, і про те, що найскладніше перемогти Дракона в самому собі. За цією книжкою було знято фільм Марка Захарова і поставлено виставу в театрі «Ленком». І ще Шарля де Костера перечитала, «Легенда про Тіля Уленшпігеля». Там маленька країна бореться за свою незалежність, а головний герой носить на грудях ладанку з попелом спаленого інквізицією батька. «Попіл Класа стукає мені в серце», – зазначає він, наголошуючи на відповідальності перед жертвами. Власне, тексти дібрані до теперішньої політичної ситуації.

– **Чи маєте Ви непорушний життєвий принцип? Який саме?**

– Фазіль Іскандер писав: «Якщо ти не маєш сили злу протистояти, тоді зроби довшою його дорогу». Я намагаюся жити по совісті. Думаю, це правильно: не примножувати у світі зла чи хоча б зроби-ти його дорогу довшою.

– **Ваша найбільша духовна і матеріальна цінність?**

– Література – це людинознавство. Найголовніше покликання художньої літератури – виховати й виплекати співчуття, людяність і співпереживання. Треба вчитися сприймати текст не просто відірваним від життя, треба вчитися розуміти атмосферу того часу, коли

він створювався: в яких умовах жив письменник, в яких реаліях, чому він створив таку сюжетну лінію і як вистраждав свого героя. Вся література – гуманітаристика, вона виховує в нас людяність. Треба добирати ті тексти для студентів, які б розвивали саме такі якості.

Більшість сучасних студентів, на жаль, не привчена читати, їм категорично не хочеться зайвий раз узяти книжку до рук. Вважають, що художній текст опрацьовано за переказом на дві сторінки в інтернеті. Іноді навіть складається враження, що молодь зовсім не хоче здобувати освіту і до кінця не розуміє, навіщо вступала до вишу. Щиро дивує, коли студент задоволений від того, що все поскладав на трійки. Таке ставлення до навчального процесу пригнічує.

Незважаючи на вік, я люблю вчитися, мені хочеться дізнаватися щось нове. Як побачу якусь цікаву книжку, то я, звичайно, її куплю. Нещодавно я придбала собі книжечку «Чорна риторика» Карстена Бредемаєра. Це робота про вміння маніпулювати всіма риторичними методами й ефективно працювати з інформацією. Я вирішила, що треба обов'язково це вивчити. Книжки – найкоштовніше, чого мені хочеться, на що ніколи не шкода грошей.

– Наскільки Ви сучасний/мобільний викладач? Якими електронними гаджетами користуєтесь?

– Інтернет я розглядаю здебільшого як джерело корисної інформації. Книжки в електронному вигляді чи якісь цитати часто шукаю в мережі. Я маю також сторінку у Фейсбуці, але дуже рідко користуюся соціальною мережею. Не маю в тім потреби. З ким хочу, з тим і так спілкуюся.

– Звідки полюбляєте дізнаватись новини? Якому ЗМІ надаєте перевагу?

– Відколи почалася революція, я постійно переглядаю новини. Переважно дивлюся «5 канал», телеканал новин «24», почала дивитися «ТВі» (хоч, чесно кажучи, не дивилася цих каналів кілька років). Раніше я переглядала лише випуски новин на телеканалах «СТБ», «1+1», «Інтер», та під час революційних подій потрібної інформації там не було достатньо. З інтернет-ресурсів читаю новини «Главком», переглядаю також новини на «Укрнет». У ці найгарячіші дні я також скуповую ледь не всі друковані видання з останніми новинами.

Анастасія Михайлівна Волобуєва

«Під час мого навчання я не могла собі дозволити списати іспит з телефона, а сьогодні – це вже ніби норма»

Початок роботи на кафедрі: 2002 р.

– Чому для роботи (освіти) обрали саме Інститут журналістики (факультет журналістики) КНУ?

– У мене тато журналіст, брат вчився на факультеті журналістики, а мама за освітою філолог. Тож коли виникло питання вступу до вишу, обирала між журналістикою і філологією. Подумавши вирішила, що журналістика мені стане ближчою.

Під час навчання в інституті працювала в газетах «Киевские ведомости», «Молодь України» та «Робітничій газеті». Але ніяк не могла знайти свій стиль, усе більше писала штампами. Паралельно з практичною журналістикою почала відчувати схильність до наукового аналізу. Добре пам'ятаю, як взимку другого курсу під час вивчення курсу «Історія української журналістики» підійшла до Наталі Миколаївни й попросилася в аспірантуру. Вона сказала, що ще рано, але запропонувала взяти участь у конкурсі Малої академії наук. Так розпочалося моє наукове життя, яке триває й досі. З практичної журналістики я також стараюся не «випадати». Кілька років була постійним дописувачем одного фехтувального сайту. Зараз час від часу публікуюся на сайті Асоціації спортивних журналістів України.

– Найяскравіший спогад зі студентських років? Які університетські дисципліни подобались найбільше? З якими відзнаками закінчили університет?

– Коли ми вчилися на першому курсі, десь у вересні-жовтні розмалювали парти в 21 аудиторії. Точніше сказати, не тільки ми це робили. Міжнародники теж їх розмальовували. Але саме до нас на лекцію прийшли тодішній директор ІМВ Леонід Васильович Губерський з нашим деканом Анатолієм Захаровичем Москаленком. Нам чітко сказали, що збираються вигнати тих, хто це зробив. Усі знали, хто зіпсував парти, проте жоден із нас нікого не видав. Але через те, що ми виявилися винними, то мали «видраїти» всі парти 21 аудиторії. Тож найяскравіший спогад це, коли ми перед і після пар драїли парти в 21 аудиторії.

Надзвичайно цікаві лекції були в Анатолія Захаровича. На першому курсі він викладав «Основи журналістики». А курс Володимира Івановича Шкляра «Політика і влада» ми взагалі слухали з відкритими ротами, настільки він умів тримати аудиторію. Я вже зараз точно не пригадаю, що читав Ігор Юрійович Слісаренко, поєму щось пов'язане з телебаченням. Для нас він став викладачем нової формації. Він тоді повернувся з Великобританії, де проходив практику на ВВС. Тож його пари були з великою кількістю наочно-го матеріалу. Лекції він читав без папірців, лише з невеликим пла-

ном. Розповідав дуже корисні й необхідні для нас, майбутніх журналістів, речі. А головне – він часто на парах сидів на столі, що для нас було досить незвичним явищем. Також усі обожнювали літературу, яку викладала Ніна Филімонівна Остапенко. Ніхто не переживав, що треба багато читати. Всі просто читали й раділи, що можуть на заняттях обговорити прочитане.

– **Які риси/захоплення важливі для викладача дисциплін, пов'язаних з історією журналістики?**

– Я намагаюсь ставитися до студентів толерантно, з повагою. Розумію, що вони чим швидше хочуть піти працювати, тож іноді пропускають заняття. Завжди шукаю спільну мову з ними і вимагаю, щоб вони обдумували впродовж пари, що прочитали, а не просто зачитували відповідь із зошита чи ксерокса. Якщо мені буде цікаво викладати предмет, тоді, думаю, зможу і студентів ним зацікавити. Якщо ж вони відчують, що я не захоплююся дисципліною, яку викладаю, не вдосконалююся в ній, тоді й вони так само будуть ставитися до предмета.

– **Досягнення кафедри, якими Ви пишаєтесь? Що стало найбільшим досягненням на сьогодні?**

– Для мене найбільше досягнення – це стосунки на кафедрі між колегами. Щірі щодо одне до одного, завжди намагаємося одне одного підтримати. Працювати в такій атмосфері приємно. Крім того, ми намагаємося писати й видавати збірники, різноманітні покажчики, що стосуються історії журналістики. Так, кафедра на чолі з Наталею Миколаївною видала покажчики періодичних видань Полтавської, Подільської губерній та Києва; зараз готуються до виходу покажчики Чернігівської, Волинської та Київської губерній. Інформацію для них збирали в бібліотеках та архівах України, Росії, Канади, Чехії тощо. Переконана, що кращих покажчиків дореволюційної періодики не існує.

– **Найяскравіша відмінність сучасного покоління студентів від студентів у стінах ІЖ 5–10–15 років тому?**

– Я думаю, основна різниця полягає в тому, що ми вчилися за книжками, а сьогоднішні студенти вчать за всілякими електронними ресурсами. І ще в тому, що в час мого навчання я не могла собі дозволити списати іспит з телефону, а сьогодні – це вже ніби норма. Студенти навіть не розуміють, наскільки цінною є ця свобода доступу до інформації, відкриті електронні бібліотеки, безліч навчальних ресурсів. Прикро, що з усіма цими можливостями загальний рівень знань студентства стає нижчим. Переконана, якби студенти читали, багато читали, їхній рівень підвищувався би.

Самі студенти не змінилися. Бажання в них ті самі: вчитися, веселитися, гуляти, закохуватися, товаришувати, шукати можливості легко скласти іспит, якщо вони не готові, знайти роботу... своє місце. Так було і 10 років тому.

– **Найбільші переваги та недоліки в сучасній освітній системі?**

– У сучасній освітній системі є чимало позитивних рис. Переваги в першу чергу в тому, що студенти можуть постійно брати участь у всіляких грантових програмах, літніх школах тощо. А запровадження системи подвійних дипломів дає можливість усім охочим поїхати вчитися на певний час за кордон.

– **Літературний твір або автор, якого б Ви порадили прочитати кожному студентові?**

– Мені подобається «Село Степанчиково та його мешканці» Федора Достоєвського. Я його читала років сім тому, але й досі пам'ятаю уривки з тексту.

– **Чи маєте Ви непорушний життєвий принцип? Який саме?**

– Це принцип Рабіндраната Тагора: намагатися радіти кожному дню, незалежно від того, що відбувається. Коли я дізналася про такий принцип, то зрозуміла, що можу застосувати його й для себе. Мені такий погляд на життя виявився близьким.

– **Ваша найбільша духовна і матеріальна цінність?**

– У матеріальному сенсі я б хотіла мати можливість більше подорожувати світом і побувати в різних цікавих місцях. Здебільшого це пов'язано з містами, де є музеї та галереї. Активний екскурсійний відпочинок мені подобається значно більше, ніж просто пляжі й засмага.

– **Наскільки Ви сучасний/мобільний викладач? Якими електронними гаджетами користуєтесь?**

– Загалом, я користуюся всіма доступними електронними засобами. Але, як на мене, то потрібно їх значно більше використовувати саме під час викладання. Я маю неймовірну кількість матеріалів у паперовому вигляді. Переконана, вже настав час відсканувати їх й активніше ділитися зі студентами.

Валентина Петрівна Михайлюта

«Мої одногрупники передбачали мені майбутнє:

«Михайлюта – майбутній професор»

Початок роботи на кафедрі: 2000 р.

– **Чому для роботи (освіти) обрали саме Інститут журналістики (факультет журналістики) КНУ?**

– Уже з першого класу школи переді мною стояла дилема ким мені бути: вчителем чи лікарем. Це були дві найважливіші й найпривабливіші професії для мене. Моя сестра пішла маминим шляхом, обрала навчання в медичному інституті. У дитинстві я часто приходила до мами в лікарню, іноді навіть щось їй допомагала, у мене був білий медичний халатик і шапочка. Перші два роки після школи я вступала до медінституту, але для вступу не вистачило півбала. Тоді я й зрозуміла, що, мабуть, повинна стати вчителем.

Мій чоловік – журналіст, він закінчив факультет журналістики. Так вона й ввійшла в нашу сім'ю, обидві доньки закінчили Інститут журналістики. Тепер уже в нас нова династія – журналістів.

– **Найяскравіший спогад зі студентських років? Які університетські дисципліни подобались найбільше? З якими відзнаками закінчили університет?**

– Ми вчилися за радянських часів, тож завжди мали відпрацювати в колгоспах і радгоспах. Ми приходили 1 вересня на заняття, а потім їхали всією групою на місяць збирати помідори. Це були дуже гарні часи такого неформального спілкування: ми купались у річці, засмагали, співали пісень ввечері біля вогню, знайомилися із жителями, наші хлопці билися з місцевими хлопцями за дівчат... У нас було цікаве студентське життя.

У групі моє майбутнє було визначено: всі дівчата казали, що я – майбутній професор.

– **Які риси/захоплення важливі для викладача дисциплін, пов'язаних з історією журналістики?**

– Для викладача дві риси обов'язкові: перша – любити свій предмет, який ти викладаєш, бо як ти можеш прищеплювати любов до нього, якщо сам його не любиш. А друга – любити студентів, з якими ти працюєш, бо спілкування повинно бути повноцінним і двостороннім. У цьому плані мені легко, адже предмет, який викладаю, я люблю, і мені приємно, що студенти завжди старанно готуються до занять, читають. Це вселяє надію, що вони також люблять літературу.

– **Досягнення кафедри, якими Ви пишаєтесь? Що стало найбільшим досягненням на сьогодні?**

– Найвищими науковими досягненнями кафедри є наукові здобутки Наталі Миколаївни Сидоренко: вона професор, захистила дисертацію з історії журналістики, її ім'я добре відоме в наукових колах України. Доброї пам'яті професор Анатолій Григорович Погрібний, якого з нами вже немає, завжди був візиткою нашої кафедри і ми ним пишалися. І якщо ми говоримо, що у нас на кафедрі працю-

вав Анатолій Григорович Погрібний, то це вже свідчить про високий рівень наукової діяльності кафедри. Він читав лекції за кордоном, був досить відомим літературознавцем. Анатолій Григорович викладав українську літературу. Крім того, він був активним громадським діячем, досліджував проблеми української мови, української державності. Про це він розповідав на лекціях і реально намагався втілити найкращі задуми в життя, коли був заступником міністра освіти України. До того ж, Погрібний вів у прямому ефірі Українського радіо програму «Якби ми вчилися так, як треба», котра мала великий успіх і популярність, цю програму знали й слухали мільйони українців.

– **В яких напрямках має розвиватися кафедра і чого їй не вистачає?**

– Щодо матеріального забезпечення кафедри, то у нас навіть місця не вистачає для всіх викладачів. Теоретично треба, щоб були в кабінеті й шафи, й додаткові полиці. І, врешті, ми повинні прагнути до того європейського стандарту, коли в кожного викладача є невеликий кабінет, де він може зустрітися зі студентами, поспілкуватися, проконсультувати їх.

– **Найяскравіша відмінність сучасного покоління студентів від студентів у стінах ІЖ 5–10–15 років тому?**

– Я б не сказала, що існує якась така суттєва різниця між студентами різних поколінь. Єдина, мабуть, різниця – вміння користуватись технікою, і в цьому плані сучасні студенти мобільніші. Вони можуть швидше здобувати інформацію. Раніше студенти не мали такої техніки, але, незважаючи на це, вони все одно знаходили все, що треба. В усі часи є й старанні студенти, й такі, що не хочуть вчитися. А ще нинішні студенти спішать працювати, одночасно здобувати кілька освіт, що заважає їм мати повноцінні знання.

– **Найбільші переваги та недоліки в сучасній освітній системі?**

– Найбільша проблема для мене – це велика кількість студентів у групах і мала кількість годин на предмет, який читаю. Певна, що тут я не «відкриваю Америку», думаю це актуально для моїх колег.

Тривалий час розвиток української освітньої системи був загальмований. Це не дозволяє нам повноцінно й рівноправно увійти в Болонський процес, в якому ми ніби вже є, але суто формально насправді. Болонський процес й європейська система освіти передбачають, що викладач працює із маленькою групою, не більше, скажімо, 12 студентів. У мене зараз групи – сорок студентів. І як цим студентам елементарно встигнути бали набрати? Як навіть відповісти? У такій ситуації це складно. Тут докорінно треба змінювати систему.

Ми дуже «революційні», у нас дуже багато й часто всього змінюється, руйнується до «основанья» і ми, на жаль, дуже багато втрачаємо під час цих змін. Переконана, що треба вчитися в «старої доброї Англії» консерватизму й відмовитися від невиправданої економії. Починаючи зі школи й закінчуючи вишами, у нас гіпернабори, гіперкласи – це не сприяє якості освіти.

– **Літературний твір або автор, якого б Ви порадили прочитати кожному студентові?**

– Тарас Шевченко – це наше все. Але в літературі, у мистецтві ми не можемо обмежитися одним іменем. Геніальна Ліна Костенко. Звісно, я пораджу її читати. Але водночас сучасна людина не може не читати, скажімо, Юрія Андруховича чи Габрієля Маркеса.

– **Ваші захоплення, хобі?**

– У мене такий щасливий збіг обставин, коли мені за моє захоплення платять гроші – люблю читати книжки. Спочатку це було хобі, а тепер це моя робота.

– **Ваша найбільша духовна і матеріальна цінність?**

– Я не маю залежності від якихось речей і можу відмовити собі багато в чому, та від потрібної книжки не можу відмовитися.

– **Звідки полюбляєте дізнаватись новини? Якому ЗМІ надаєте перевагу?**

– Не можу сказати, що особливо полюбляю якісь телеканали, але найпопулярніші телепрограми я просто змушена переглядати, адже зараз читаю дисципліну «Медіакритика». Зазвичай моніторю новинний контент і порівнюю, в якому ключі подають новини телеканали «СТБ», «Інтер», «1+1». Звертаю увагу на те, хто пропонує найбільш достовірну, повну, збалансовану інформацію.

Ніна Филімонівна Остапенко

«Якби ми так ходили на заняття, як ви ходите тепер, то, мабуть, жоден із нас не закінчив би університет»

Початок роботи на кафедрі: 1985 р.

– **Чому для роботи (освіти) обрали саме Інститут журналістики (факультет журналістики) КНУ?**

– На факультет журналістики я потрапила певним чином випадково, бо чіткого уявлення про свою майбутню професію не мала. У 1967 р. вийшов на екрани фільм «Журналіст». Це дуже красива історія людини, що весь час подорожує і зустрічає непересічних особистостей. Тоді мені здалося, що ця професія мені б підійшла. Хоча спершу я збиралася вступати на радіофізичний факультет. Моя лп-

ша подруга йшла на журналістику, тож і я швидко змінила свою думку. Ми разом подали документи і разом не вступили на стаціонар, хоч набрали по 19 балів із 20. Нас зарахували на вечірнє відділення. Після зустрічі з деканом факультету журналістики Дмитром Михайловичем Прилюком з'ясувалося, що відмінно складені обидві сесії на першому курсі дозволять при певних обставинах розраховувати на перехід на денну форму навчання. Довелося після роботи багато вчитися, виконувати завдання, відвідувати лекції. У 17 років поєднання роботи й навчання було досить складним, але результат... З другого курсу я вже була «стаціонарною» студенткою факультету журналістики.

Після закінчення університету я три роки працювала на телебаченні й лише потім вступила до аспірантури. У той час стипендія в аспіранта була такою ж, як і зарплата редактора. Моїм керівником був Володимир Андрійович Рубан, професор кафедри партійно-радянської преси. Я працювала три роки в бібліотеці в газетному архіві, надихалась пилюкою, та все ж захистила дисертацію на тему «Роль селянської преси в пропагандистській підготовці масової колективізації сільського господарства УРСР 1926–1929 рр». Тепер ця тема видається дещо дивною, а тоді була цілком у дусі часу, а методи роботи з газетними архівами залишилися корисними на всі часи.

– **Найяскравіший спогад зі студентських років? Які університетські дисципліни подобались найбільше? З якими відзнаками закінчили університет?**

– Найбільше мені подобалося вивчати історичні дисципліни: історія журналістики, політична історія, історія України. Я впевнена, що точно працює одне з посилай теорії «раси, середовища й моменту» Іполіта Тена: людина завжди залежить від того, що було до неї, і визначає те, що буде після неї. Ми завжди несемо певну відповідальність за прийдешній час.

Я закінчила навчання з червоним дипломом. Але я б не сказала, що це через великий потяг до навчання. Наймовірніше, це поєднання меркантильного інтересу й зацікавлення, адже мати хорошу стипендію могли тільки відмінники.

– **Які риси/захоплення важливі для викладача дисциплін, пов'язаних з історією журналістики?**

– Не обов'язково людина з гучним іменем у журналістиці може стати хорошим викладачем і навпаки. Я не поділяю думки, що викладачі всіх дисциплін, які є в Інституті, повинні мати практичний досвід роботи в журналістиці. О. Герцен уважав, що найцінніше, що дає університетська освіта, «це метода». Урешті, викладач ви-

ступає як критик, заохочує до надбання освітніх цінностей. Він повинен вміти визначити певні теоретичні критерії і запропонувати їх студентам. Крім того, варто не тільки звертатися до аудиторії, а й вміти почути своїх студентів.

– **Досягнення кафедри, якими Ви пишаєтесь? Що стало найбільшим досягненням на сьогодні?**

– На нашій кафедрі зібралися люди, що мають схожі зацікавлення й наукові інтереси. Кожен з моїх колег – експерт у певній царині журналістики. Ми завжди дізнаємося щось нове одне від одного. У такій атмосфері приємно працювати. Ми можемо похизуватися й тим, що на нашій кафедрі захищався нинішній міністр освіти і науки України Сергій Квіт.

– **В яких напрямках має розвиватися кафедра і чого їй не вистачає?**

– Нам катастрофічно не вистачає годин. Взагалі я не дуже задоволена сьогоднішнім навчальним процесом. Мені здається, що у студентів повинна бути більш ґрунтовна гуманітарна база. Бажано на першому-другому курсах більше давати загальногуманітарних предметів: історію, філософію, літературу. Слід завжди пам'ятати, що спочатку було Слово. Тому українську мову взагалі треба вивчати стільки, скільки студент вчиться на журфаці.

– **Найяскравіша відмінність сучасного покоління студентів від студентів у стінах ІЖ 5–10–15 років тому?**

– Негативна риса сучасного студентства – менш глибокі знання. А от позитив у тому, що воно налаштоване на швидше сприйняття всього нового, що його оточує.

– **Найбільші переваги та недоліки в сучасній освітній системі?**

– Не треба так швидко змінювати все і всіх. У нас постійно змінюють навчальні плани, вводять багато дрібних курсів, за час яких студент не встигає повноцінно опанувати предмет. Скажімо, наступного року ми переходимо на скорочений тиждень. Студенти будуть вчитися чотири дні, п'ятий день – час творчої праці. Але для того, щоб цей експеримент вдало втілювався в життя, треба мати відповідні умови в стінах інституту, а не відправляти студентів творчо розвиватися додому.

– **Літературний твір або автор, якого б Ви порадили прочитати кожному студентові?**

– Нині мені подобається Жозе Сарамаго своєю пересторогою «Перебої в смерті». Вчить нас, щоб ми не хотіли чогось беззаперечно! Врешті, я думаю, що література – це та спонка для нашого життя, яка примушує нас про щось задуматися. Вчора зі студентами ми провели семінар за книжкою Еріха Марії Ремарка «На західному

фронті без змін». Одна справа, коли ми читали цей твір у минулі роки, зовсім інше – читати зараз, коли ми на порозі війни з Росією. Ця книжка змушує замислитися і трохи інакше подивитися на всі ті речі.

– **Чи маєте Ви непорушний життєвий принцип? Який саме?**

– Я маю єдиний непорушний життєвий принцип: «Не бреші!».

– **Звідки полюбляєте дізнаватись новини? Якому ЗМІ надаєте перевагу?**

– З друкованих видань я полюблюю «Голос України». Це чи не єдине видання, яке нині відповідає класичному типу газети, намагається дотримуватися головних принципів журналістики і надавати свої шпальти представникам різних точок зору, що не завжди ми маємо в інших ЗМІ. З електронних ресурсів переважає «ЛІГА.net». І на цей момент, як не дивно, мені дуже подобаються випуски новин телеканалу «1+1».

– **Чи можна Вас зустріти в соціальних мережах/на форумах/у чатах? Де саме?**

– Я не дуже люблю виставляти особисте життя напоказ і ділитися останніми подіями з усім світом. Тож соціальні мережі – це розвага не для мене.

Тамара Володимирівна Старченко

**«Я одержала свою першу четвірку,
вступаючи до аспірантури на екзамені з історії партії»**

Початок роботи на кафедрі: 1986 р.

– **Чому для роботи (освіти) обрали саме Інститут журналістики (факультет журналістики) КНУ?**

– З дитинства мене «розривала» любов між медициною і красним письменством. І врешті-решт красне письменство здобуло перемогу. Я жодної секунди про це не шкодую. То є велике задоволення працювати там, де тобі подобається, де тебе розуміють.

Я працювала на підготовчому відділенні нашого ж університету, викладала українську літературу і навіть трошечки українську мову. Це було надзвичайно цікаво, тому що туди йшли діти, які справді прагли знань. Ми готували абітурієнтів більшою мірою для тодішнього факультету журналістики. І коли місце на кафедрі звільнилося, то я з великим задоволенням пішла працювати на факультет журналістики.

– **Найяскравіший спогад зі студентських років? Які університетські дисципліни подобались найбільше? З якими відзнаками закінчили університет?**

– У мої студентські роки мені було цікаво все. Мені говорили: «Ти ненормальна!». У нас було сім чи вісім мов – усі мені видавались цікавими. У нас була медична підготовка чотири роки. Я діставала величезне задоволення і від медицини також. Мені було цікаво все. І, на щастя, я і до цього часу не втратила ось цієї зацікавленості абсолютно до всього. Вона ще й досі є.

Може, й незручно говорити, але в сучасному студентському розумінні я була не модерною, а була такою свідомою студенткою, у мене залишки совісті були (бачите, як я обережно формулюю). Скажімо, у нас угорську мову викладали завжди носії мови, викладачі з Угорщини, і в групі було лише семеро дівчат. Звісно, не всі хотіли лишатися на лекції. Але я йшла, одна була з викладачем дуже часто, і не тільки тому, що в мене були залишки совісті, а просто було справді цікаво. Фактично, це були безкоштовні індивідуальні заняття. Нині, коли я приїжджаю до Угорщини, угорці захоплені тим, що я розмовляю їхньою мовою.

Я закінчила навчання з червоним дипломом. І це теж не сучасно звучить. Уявіть собі, аж незручно говорити: протягом п'яти років у мене не було жодної четвірки. Ніколи! Я одержала свою першу четвірку, вступаючи до аспірантури, на екзамені з історії партії.

– Кого з відомих журналістів-практиків Ви виховували?

– Говорити про журналіста, але не мати на увазі широкі культурні горизонти, які формує перш за все література, просто неможливо. Література – це не тільки прекрасна лабораторія слова, вміння працювати зі словом, це ще і вміння долучатися до особливостей психології людини, до найрізноманітніших психологічних виявів людської особистості. І що, як не література, може дати найкращі можливості для становлення журналіста саме в цьому напрямі.

На телебаченні сьогодні все знайомі обличчя. Ведучі «ТСН» – більшість мої випускники. І неймовірна кількість депутатів Верховної Ради. От, скажімо, той же Андрій Шевченко. У мене до цього часу залишаються його письмові роботи, саме Андрія Шевченка. Андрій свого часу пропустив практичні заняття, коли ми розглядали роман Емілі Бронте «Грозовий перевал». Та яку прекрасну роботу він потім написав! Коли в мене є можливість, я студентам його цитую. Це і розумно, й образно, і відверто, і від душі, і чесно, і як завгодно... Такими речами справді можна пишатися.

– Найбільші переваги та недоліки в сучасній освітній системі?

– Керівництво інституту, зокрема директор, дає можливість нам самим думати, виявляти свої творчі вподобання, власне бачення навчального процесу, його позитиви й негативи. Ми самі створюємо

програму, на нас ніхто не тисне. І я маю величезне задоволення від того, що я зі студентами працюю так, як мені зручно, як мені здається найбільш оптимальним. Завідаючи п'ять років цією кафедрою, ми з Володимиром Володимировичем говорили про те, що треба щось змінювати. Він це розумів, утілював це в життя. Тепер ми маємо дисципліну «Літературний стиль». Це було важливо саме для журналістів. Звертаючись до літературного стилю, говоримо про особливості художнього тексту, про методи й засоби створення художньої виразності. Ми повернули в практичне річище. Тепер це набагато ефективніше.

У Біблії зазначено: «Спочатку було Слово». І Слово було втілено у Святому Письмі. От без цього не можна кожному студентові. Без Євангелії. Тут уже навіть справа не в питаннях віри. Це основа основ, це є початок. І тому, прочитавши чотири Євангелії, людина мисляча, яка звикла аналізувати і щось бачити, знайде для себе багато важливого.

– Літературний твір або автор, якого б Ви порадили прочитати кожному студентові?

– Можливо, це з віком пов'язане – я перечитую те, що люблю. Я не можу без Чехова. Надзвичайно люблю Нечуя-Левицького. Він для мене справжня віддушину. Любила його ще зі школи, але над повістю «Бурлачка» плачу і досі.

– Ваші захоплення, хобі?

– Без театру я не уявляю свого життя, без музики я не уявляю свого життя, без філармонії, без будинку органної музики. Ще я дуже люблю вишивати.

Подорожі – це те, без чого я взагалі не мислю свого існування. Мені пощастило, адже я була в більшості найвідоміших, найбагатших, найкращих музеїв світу: це і Лувр у Парижі, і Прадо в Мадриді, і Дрезденська галерея. Я була по-справжньому вражена, коли побачила «Сикстинську Мадонну», і мені абсолютно було байдуже, що там ще є. Але величезними слізьми я плакала у Богданівці (Яготинський район), у музеї Катерини Білокур. Я бачила оригінали її робіт у Лаврі, у музеї декоративного мистецтва. Але в маленькій хатинці Катерини Білокур панує неймовірна атмосфера. Дух і подвиг цієї жінки – це чудо.

– Чи маєте Ви непорушний життєвий принцип? Який саме?

– Мене так вчили: як би тобі не було погано, які б проблеми з усіх боків не обліпили, у жодному випадку, ніколи не можна людину ображати!

– Ваша найбільша духовна і матеріальна цінність?

– Люблю друковані видання інтелектуального плану. У мене невелике коло: у «Дзеркалі тижня» я читаю аналітичні матеріали. Там є аргументація, там є висновки, там є думка. Для мене найголовніше, щоб ця думка пульсувала. Якщо ти відчуваєш подібне, то це справді цікаво.

– **Наскільки Ви сучасний/мобільний викладач? Якими електронними гаджетами користуєтесь?**

– Інтернетом користуюся обов'язково, без цього вже ніяк не можна. Адже в студентів є нахил, м'яко кажучи, все брати з Вікіпедії. Тож і мені інколи доводиться простежувати, що там пишуть.

Олена Дмитрівна Школьна

**«Нам не вистачає нових столів,
великої книжкової шафи і викладачів-чоловіків»**

Початок роботи на кафедрі: 2001 р.

– **Чому для роботи (освіти) обрали саме Інститут журналістики (факультет журналістики) КНУ?**

– А хіба може бути щось цікавіше за історію журналістики? Я ще на третьому курсі університету захопилася цією дисципліною, так і досі «відійти» не можу. Це мій щирий науковий інтерес. Я й досі не знайшла щось цікавіше, як знайду – подамся до іншої царини.

– **Найяскравіший спогад зі студентських років? Які університетські дисципліни подобались найбільше? З якими відзнаками закінчили університет?**

– Література нам дуже подобалася. Ми вивчали набагато більше, аніж сучасні студенти. Усі п'ять років нам викладали українську літературу, зарубіжну і російську літературу. І ще в нас був курс літератури народів СРСР. Це справді було дуже цікаво. Я взагалі була сумлінною студенткою. Могла не дійти на пару тільки в тому випадку, якщо дуже погано себе почувала. До навчального процесу я ставилася відповідально, тому і не розумію студентів, які увесь час прогулюють пари.

– **Які риси/захоплення важливі для викладача дисциплін, пов'язаних з історією журналістики?**

– Історія журналістики – дуже специфічна дисципліна. Її викладають нині ледь не у всіх провінціях, де відкрили факультети журналістики. Часто викладачі, які мають зовсім інші наукові інтереси, просто вимушені викладати історію журналістики через навчальні плани й навантаження. Викладач історії журналістики – це передусім науковець, який досліджує цей напрям. Проблема в

тому, що ми не маємо класичних підручників, типових схем, не маємо усталених поглядів на історію журналістики як систему, немає класичної хронології і періодизації. Треба володіти величезним обсягом матеріалу, щоб знання з історії журналістики систематизувати й викласти студентам чітко, зрозуміло. Це можливо лише тоді, коли ти сам заглиблений у цю сферу і досліджуєш роботи інших науковців з історії журналістики.

– **Досягнення кафедри, якими Ви пишаєтесь? Що стало найбільшим досягненням на сьогодні?**

– Важливо, щоб був певний баланс між викладачами старшого і молодшого покоління. У нас дуже різні вікові цензи серед колег на кафедрі. Нині я працюю з тими людьми, яких ще пам'ятаю як своїх викладачів. Я представник середнього покоління. Бо на кафедрі вже є й ті, у кого викладала я. Андрій Анатолійович Борець і Ольга Юрївна Сухомлин – нещодавні мої студенти.

– **Найяскравіша відмінність сучасного покоління студентів від студентів у стінах ІЖ 5–10–15 років тому?**

– Молодь стала ледачішою. У часи, коли я навчалася, теж були різні студенти, але навчання все-таки було для нас важливим. Людина має ставитися відповідально до того, чим вона займається. І в навчанні, і в роботі. Ніколи не повірю, що студент, який не готується, прогулює, бреше викладачеві, стане в майбутньому нормальним журналістом.

– **Найбільші переваги та недоліки в сучасній освітній системі?**

– Освітня система надто забюрократизована, викладачеві доводиться виконувати купу паперової роботи. Постійно відбуваються якісь зміни. Освіта все ж консервативна система, має бути якась (це слово використаю, яке вже у нас стало лайливим) стабільність. А коли зміни відбуваються так, що за ними не встигають ні викладачі, ні студенти, тоді стається розбалансування системи. Класична система університетської освіти потребує більшої тягlosti в навчальних планах і програмах.

– **Літературний твір або автор, якого б Ви порадили прочитати кожному студентові?**

– Всі повинні читати Тараса Шевченка, всі повинні читати Івана Франка, всі повинні читати Лесю Українку. Класика. Це стосується кожного, хто вважає себе освіченою людиною. Що стосується студентів-журналістів, то вони повинні обирати у світовій класиці твори, які, так чи інакше, стосуються журналістики. Або твори тих авторів, які мали досвід написання публіцистичних текстів, адже це відбивалося і на їхній літературній творчості. Або твори, написа-

ні про журналістів і про журналістику. В українській літературі класичним зразком такого формату є Іван Франко. Бо загальновідомо, що він письменник і поет. Та ми постійно наголошуємо на тому, що це найвидатніший журналіст-публіцист за всю історію української журналістики. Він усе своє свідоме життя писав матеріали для газет і журналів.

Мені цікаво, що людина відчуває, читаючи певний твір. Почуття, які виникають при сприйнятті й читанні художніх творів – це найважливіше. Я прихильниця класичної літератури. Хоча про сучасних авторів не можна сказати, що все так погано. Деякі зачіпають... Але все має пройти апробацію часом і тільки тоді стати чимось значущим. Це стосується і художньої літератури, і журналістики. Звідки ми знаємо, що читатимуть через 100 років? Воно може бути блискуче написано, і дуже на злобу дня, і відгуки мати позитивні. Але ж ми не знаємо, чи буде цей твір оцінено прийдешнім поколінням, чи стане він класичним, чи увійде в історію.

– **Ваші захоплення, хобі?**

– Я люблю вивчати старі газети. І не втомлююся від такої роботи. Є пласт видань, з якими цікаво працювати, але ти розумієш, що це лише тло, що таких видань було багато. А є кілька вершин української журналістики і їх на пальцях перелічити можна. Є видання, які можна назвати вершинами журналістики: газета «Діло», часопис «Киевская старина», газета «Рада», американська «Свобода», «ЛНВ».

Я змушую ходити студентів до бібліотеки не через те, щоб ускладнити їм підготовку до семінарського заняття. Коли ти тримаєш у руках газету, якій понад сто років, то яскравіше відчуваєш дух епохи, атмосферу того часу. Ти можеш уявити, як людина того часу гортала цю газету чи переглядала свіженький журнал, а не стрічку новин в інтернеті.

– **Чи маєте Ви непорушний життєвий принцип? Який саме?**

– Все, що робиться – на краще. Справді так вважаю. Бо якби вже це собі постійно не повторювала, то взагалі б з глузду з'їхала.

– **Ваша найбільша духовна і матеріальна цінність?**

– Я дуже люблю театр. Це те, на що я не пошкодную грошей: на гарну театральну виставу. Одним із найбільших театральних потрясінь стала для мене вистава «Урус-Шайтан» у театрі імені Івана Франка. Я дістала неймовірні враження й справжнє мистецьке потрясіння. Востаннє я була в Київському академічному театрі драми і комедії на Лівому березі й дивилися там «Анну Кареніну». Хоча твір дуже складний, він досить вдало поставлений на сцені. У цьому

ж театрі я переглядала «26 кімнат» за творами Антона Чехова. Раніше ставили в театрі «Вишневий сад» – вистава просто неймовірно душевна. Одна з найулюбленіших моїх постановок – «Одруження» за Миколою Гоголем. Це твір класичної російської літератури, практично в усіх театрах йде російською мовою в класичній постановці. У театрі імені Івана Франка його ставлять у перекладі Остапа Вишні українською мовою. Переклад Остапа Вишні – просто суперовий, з усіма оцими українськими колоритними висловами, ідіомами.

– **Наскільки Ви сучасний/мобільний викладач? Якими електронними гаджетами користуєтесь?**

– Я все люблю записувати від руки. Завжди маю купу папірців, коли готуюся до пар.

Мій мережевий прогрес закінчився на тому, що колись мої студенти змусили мене зареєструватися «ВКонтакте». «Однокласники» мені не подобаються, а у «Фейсбуці» всього забагато: забагато людей, занадто багато інформації, коментарів. Однієї соцмережі мені вистачає.

– **Звідки полюбляєте дізнаватись новини? Якому ЗМІ надаєте перевагу?**

– Були ж часи, коли по телевізору я тільки переглядала серіал «Величне століття. Роксолана». Ще й переживала! А зараз – здуріти можна: цілодобово прив'язаний до інформаційного потоку. Але це вимушено, безумовно. З огляду на нинішню нестабільну політичну ситуацію в країні треба знати те, що відбувається, навіть коли ти нічого не можеш з тим вдіяти. Я зазвичай дивлюся новини на «5 каналі». А от аналітичні передачі й ток-шоу не дивлюсь принципово, вони мене дратують.

Наталія Степанівна Желіховська

«Важливо не те, що є, а те, як має бути»

Початок роботи на кафедрі: 2007 р.

– **Чому для роботи (освіти) обрали саме Інститут журналістики (факультет журналістики) КНУ?**

– У 1989 р., коли я вступала на факультет журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (тоді Київський державний університет імені Т. Шевченка), як і сьогодні, був одним з кращих вищих навчальних закладів України. Під час мого навчання, у 1992 р., факультет журналістики став Інститутом журналістики. Перші два курси ми провчилися у жовтому корпусі університету на бульварі Т. Шевченка. І хоча нова будівля на вул.

Мельникова (колишня Вища партійна школа) була надзвичайно респектабельною, у стінах жовтого корпусу ми почувалися затишніше й атмосфера була по-справжньому студентською.

Журналістика мене зацікавила в старших класах школи. Якогось яскравого поштовху до цієї професії я не пригадую, але сам процес дослідження й написання матеріалу мене завжди приваблював. Це було прагматичне усвідомлення власних нахилів і здібностей. Спробувавши себе в журналістиці, перейшла на викладацьку роботу, і сьогодні маю змогу поєднати як журналістику, так і наукову діяльність.

Уже з першого курсу навчання я працювала на телебаченні. Спочатку це був телеканал «УТ-1» – єдиний український канал того часу. Згодом, у 1993 р. з'являється перший комерційний телеканал, створений спільно з американцями. Це був канал «ICTV», де я продовжила свою телевізійну практику. Після декретної відпустки вирішила змінити шалений ритм «телевізійного» життя й спробувати себе в друкованих виданнях – «Україна молода», «Молодь України» та ін. До аспірантури я вступила вже у 2004 р.

На початку 90-х рр. ми всі були мільйонерами. Хоча працювала на півставки, моя зарплатня становила чотириста тисяч гривень. Утім, на ці тисячі можна було купити не так вже й багато. Так, купуючи кілька кілограмів фруктів (апельсини й банани), можна було витратити п'ятдесят-сімдесят тисяч.

– Найяскравіший спогад зі студентських років? Які університетські дисципліни подобались найбільше? З якими відзнаками закінчили університет?

– Чесно кажучи, я не була зразковою студенткою. Через свою роботу на телебаченні я не так часто з'являлася в інституті, а на старших курсах взагалі рідко відвідувала пари. Але завдяки телебаченню, зробила якісну дипломну роботу на тему: «Телевізійний портрет: від задуму до втілення». Щодо навчальних програм, то в наш час було багато експериментальних спецкурсів. Зокрема, з музичним мистецтвом нас ознайолювали викладачі з консерваторії. Деякі заняття відбувалися в актовому залі, де на сцені стояв рояль й можна було влаштувати міні-концерти.

– Які риси/захоплення важливі для викладача дисциплін, пов'язаних з історією журналістики?

– Викладач вишу має бути «два в одному»: і дослідник – а це людина-інтроверт, заглиблена у свою тему наукового дослідження; з іншого боку, екстраверт, бо викладачеві потрібно виступати перед аудиторією, спілкуватися, ділитися зі студентами результатами своїх наукових досліджень.

– Досягнення кафедри, якими Ви пишаєтесь? Що стало найбільшим досягненням на сьогодні?

– Мені подобається західна система освіти, до якої ми намагаємося наблизитися. Специфіка цієї системи в тому, що все спрямовується на індивідуальний підхід, викладач працює з невеликими групами студентів. Незважаючи на введення модульно-рейтингової системи оцінювання, нам ще потрібно подолати залишки радянських стандартів в організації навчального процесу.

– В яких напрямках має розвиватися кафедра і чого їй не вистачає?

– Наукова атмосфера – те, що необхідно підтримувати і розвивати: більше наукових контактів, конференцій, активного обміну думками і досвідом. Усе це допомагає створити такий собі «мозковий центр», відповідне наукове середовище в університеті. Тоді виникають нові ідеї досліджень та наукових пошуків як у студентів, так і викладачів.

– Найбільші переваги та недоліки в сучасній освітній системі?

– Від рівня розвитку наукового середовища залежить і ступінь академічної свободи викладачів. Без наявності академічної свободи неможливо уявити собі університет як такий.

– Літературний твір або автор, якого б Ви порадили прочитати кожному студентові?

– Як на мене, усі твори Оксани Забужко варті уваги. Ця авторка водночас інтелектуалка і талановита письменниця. Якщо зважати на сучасні українські реалії, то варто взяти до рук твір Дмитра Донцова «Націоналізм». Він не втратив своєї актуальності й сьогодні, хоча був написаний на початку ХХ ст. мовою, яку, можливо, важко сприймати. Але за змістом абсолютно влучний і актуальний. Уваги вартує також робота Еріха Фромма «Мати чи бути».

– Ваші захоплення, хобі?

– Я дуже люблю водити автівку. За кермом я відпочиваю, почувую себе досить впевнено і комфортно. Мені це справді подобається.

– Чи маєте Ви непорушний життєвий принцип? Який саме?

– Для мене найважливішим є переконання в тому, що все повинно бути саме так, як має бути, а не так, як є. Це певний рівень, якого потрібно досягати. Вислів «маємо те, що маємо» – це не про мене.

– Ваша найбільша духовна і матеріальна цінність?

– Григорій Сковорода писав, що є абсолютні цінності, а є змінні, релятивні, які залежать від суспільної формації, епохи, місця проживання тощо. Абсолютні цінності для кожної людини в усі часи однакові – віра, надія і любов. Якщо відняти це у людини, вона втрачає сенс свого існування.

– **Звідки полюбляєте дізнаватись новини? Якому ЗМІ надаєте перевагу?**

– Останнім часом, а точніше, з листопада минулого року, крім сайтів «Українська правда» та «Радіо свобода», дивлюсь «Громадське телебачення». Цей ресурс задовольняє мене рівнем професіоналізму й оперативністю подання новин.

Андрій Анатолійович Борець

«У дев'ятому класі мені з дурного розуму захотілося стати журналістом»

Початок роботи на кафедрі: 2009 р.

– **Чому для роботи (освіти) обрали саме Інститут журналістики (факультет журналістики) КНУ?**

– В аспірантурі я довідався багато такого, що пройшло повз мене за п'ять років навчання в інституті. Наукове становлення в мене відбулося саме в аспірантурі. Не стільки завдяки курсам, які нам читали, а завдяки процесу самоосвіти. Я йшов навчатися до аспірантури з метою заповнити ті теоретичні прогалини, що в мене були й які я усвідомлював. А пізніше мене Наталя Миколаївна запросила працювати на кафедрі.

– **Найяскравіший спогад зі студентських років? Які університетські дисципліни подобались найбільше? З якими відзнаками закінчили університет?**

– Зі студентських років я пригадую наш випускний 2006 р. Одна з моїх однокурсниць, Катерина Бойко, була дуже творчою особистістю, і саме вона спланувала святкування бакалаврського випускного. Вона вигадала неймовірний формат: ми поїхали в якусь недобудову в центрі міста й смажили там шашлики. Пам'ятаю, в той день був футбольний матч «Україна – Італія», коли проводився чемпіонат світу в Німеччині. Ми смажили м'ясо і слухали трансляцію матчу по радіо. Україна програла з великим рахунком.

– **Які риси/захоплення важливі для викладача дисциплін, пов'язаних з історією журналістики?**

– У викладача має бути баланс між умінням розповідати і змістом лекції. Зараз розумію, що часом на лекціях надто намагаюся зацікавити, часом на шкоду змісту. Через складність та специфіку деяких дисциплін, таких як «Основи наукових досліджень», інколи навіть спрочую виклад матеріалу до неможливості. Є люди, які вмюють гарно говорити. Я працював на телебаченні і знаю, хто такий ведучий. Це складна робота, особливо, якщо це ведучий прямо-

го ефіру. Відсотків на вісімдесят – це дар, і ще двадцять – набуті навички. Я б ніколи в житті не зміг стати в кадр і довго про щось говорити. А от на лекціях, як правило, не встигаю розповісти все, що хотів. Вміння поєднати цікаву форму викладу з суттю – це велика майстерність.

– **Досягнення кафедри, якими Ви пишаєтесь? Що стало найбільшим досягненням на сьогодні?**

– Кілька років тому від нас пішли Михайло Миколайович Веркалець, Анатолій Григорович Погрібний. Це були чудові викладачі, ті викладачі, котрих мої однокурсники згадують і дотепер. Це я вже зараз розумію, що тоді вони казали деякі речі надто дискусійні. Але вони так могли зацікавити предметом, що потім ти сам це перевіряв, шукав у якихось джерелах, згадував, досліджував. Вони сформували ціле покоління студентства. Ми могли з ними не погоджуватися, але вони спромоглися викликати в студентів справжній інтерес до історії та літератури.

– **В яких напрямках має розвиватися кафедра і чого їй не вистачає?**

– Нам не вистачає синтетичної праці з історії журналістики, яку, напевне, варто було б створити. Це завдання на перспективу. Створити підручник саме з навчальною метою, бо з наукової точки зору така праця в будь-якому разі була б досить суперечлива, як і будь-яка історія – чи то літератури, чи то України. Такий підручник потрібен насамперед для студентів: виклад усього матеріалу курсу в сконцентрованому вигляді.

– **Найбільші переваги та недоліки в сучасній освітній системі?**

– Освіта – це взагалі величезна проблема. Абсолютно зрозуміло, що українська освітня система значно відстає від західної. Багато в чому. Для прикладу – бібліотеки. Достатньо піти в Наукову бібліотеку ім. Максимовича і зрозуміти, наскільки це ще й досі XIX ст., порівняно з тим, що є на Заході (звісно, я розумію, як важко українським бібліотекам сьогодні). Західні бібліотеки комп'ютеризовано, працює система QR-кодів, термінали з талончиками на відвідування, ледь не мапу тобі малюють, як дійти до потрібної книжки. А в нас що?

Я був вражений, коли відвідав один із приватних університетів Стокгольма. Лекційні аудиторії схожі на наші, а от практичні заняття в них проходять в іншій атмосфері. Система «викладач-студент, керівник-підлеглий» там зруйнована. Там обов'язково всі сідають за круглий стіл, де і відбувається дискусія. Це відмінний від нашого формат навчання. Наша університетська система в принци-

пі не змінилася ще з тих часів, коли вчилися наші прадіди. Я думаю, що Михайло Максимович, Михайло Драгоманов, за великим рахунком, викладали так само, як і ми зараз: так само виходили за кафедру і щось розповідали. Видно, що там процес змінився, пішов уперед.

– **Літературний твір або автор, якого б Ви порадили прочитати кожному студентові?**

– Про смаки не сперечаються. Мені багато чого подобається. Є австрійський письменник Еліас Канетті, лауреат Нобелівської премії, австрійські письменники Роберт Музіль та Йозеф Рот, яких, здається, не викладають ні в школі, ні в університеті. Дуже мене вразив лауреат Гонкурівської премії Мішель Турньє. Я б радив прочитати його роман «Вільшаний король». З українських письменників – той же Олександр Ірванець. Його роман «Хвороба Лібенкрафта» теж дуже мене вразив.

– **Особистість: оптиміст/песиміст/реаліст?**

– Мені добре працюється, коли є мотивація. Краще, звісно, пишеться, коли залишається півгодини до здачі матеріалу, а не два тижні.

– **Ваші захоплення, хобі?**

– Я намагаюся не пропускати Форум видавців у Львові. Завжди їжджу до Львова і зустрічаю там багатьох своїх однокурсників, знайомих, які живуть у Києві, але яких я бачу раз на рік тільки там. Це вже стало традицією.

– **Чи маєте Ви непорушний життєвий принцип? Який саме?**

– Мій життєвий принцип поганий: так виходить, що я все відкладаю на останню хвилину. Я сам стільки разів з цим зіштовхувався: маєш час – варто зробити це зараз, а не потім. Але все одно відкладаю, а потім все роблю поспіхом. Я знаю, що потім пошкодную, та все одно завчасно до роботи не беруся.

– **Ваша найбільша духовна і матеріальна цінність?**

– Я до певної міри автомобіліст. Намагаюся, щоб автівка в мене завжди була справна. Якщо є можливість купити якийсь аксесуар – обов'язково куплю. Люблю довгі автомобільні поїздки.

– **Наскільки Ви сучасний/мобільний викладач? Якими електронними гаджетами користуєтесь?**

Півтора роки тому я видалив свої профілі з соцмереж, але під час революції я їх поновив, щоб стежити за подіями та швидко отримувати інформацію. Для мене це важливо в професійному сенсі. Ти завжди швидко дізнаєшся, якщо раптом відбувається щось цікаве: десь читають лекцію, проводять круглий стіл....

Я користувач «Фейсбуку». Маю сторінку в «ВКонтакте», але я припинив її вести ще в студентські роки. Ці дві соцмережі – зовсім

різні аудиторії. На превеликий жаль, ознакою проблемного стану українського суспільства є те, що Україна входить у дуже невелику кількість країн світу, де найпопулярнішою соціальною мережею не є «Фейсбук». Звісно, популярність «Фейсбуку» спровокована процесом глобалізації. «Фейсбук» змушує і тебе, і американця, і африканця – таких різних людей – мислити спільними категоріями. Але, водночас, ти належиш до якогось ширшого світу.

– **Звідки полюбляєте дізнаватись новини? Якому ЗМІ надасте перевагу?**

– Мені завжди бракувало такого ЗМІ, як «Ехо Москви» – розмовна радіостанція, яка за рейтингами в Москві посідає одне з перших місць. В Україні тільки-но запустилася радіостанція «Вести FM». Зараз там багато непоганих російськомовних ведучих, але хотілося б, щоб більше було українськомовних. Розмовне радіо дуже популярне в Сполучених Штатах. Ми маємо радіо «Ера FM», але воно працює за старими зразками. А «Вести» – проект досить сучасний. Я його слухаю, коли їду за кермом на роботу. Така пасивна форма сприйняття інформації – не коли ти читаєш, а коли тобі розповідають – досить зручна.

Надія Григорівна Герасимчук

«Найголовніше, чого навчає університет студентів, – це вміння вчитися»

Початок роботи на кафедрі: 2011 р.

– **Чому для роботи (освіти) обрали саме Інститут журналістики (факультет журналістики) КНУ?**

– З самого дитинства я знала, що буду вчителькою, і планувала вступати на філологічний факультет. У той час на всі гуманітарні факультети університету конкурс був від десяти осіб на місце. Тож я не ризикнула подавати документи до університету і вступила до педагогічного інституту. Я й починала працювати вчителькою, викладала в школі українську мову і літературу.

– В університеті стала працювати з 1995 р. Спочатку на підготовчому факультеті. Сталося так, що готувала до вступу абітурієнтів, які планували вступати до Інституту журналістики. Я побачила, що це неймовірно творчі особистості, з якими було цікаво спілкуватися. Ми влаштовували поетичні вечори і читання, ходили на екскурсії. І коли з'явилася можливість працювати на кафедрі історії журналістики, я із задоволенням перейшла до Інституту журналістики.

– **Які риси/захоплення важливі для викладача дисциплін, пов'язаних з історією журналістики?**

– Важливо насамперед бачити в студентах особистість і поважати їх. Я це ще в школі відчувала, коли бачила, як вчителі ставилися до учнів. Завжди думала: якщо я стану вчителькою, ніколи не принижуватиму дітей. Працюючи з аудиторією студентів-журналістів, не менш важливо самій бути творчою особистістю і захоплюватися дисциплінами, які викладаєш.

– **Досягнення кафедри, якими Ви пишаєтесь? Що стало найбільшим досягненням на сьогодні?**

– Найбільшим нашим досягненням я вважаю, кажучи словами Ліни Костенко, ту позитивну «гуманітарну ауру», що сформувалась на кафедрі. У нас надзвичайно доброзичливі, теплі, по-справжньому дружні стосунки, на межі з родинними навіть. Ти щодня приходиш на роботу – як на свято, заходиш на кафедру з усмішкою на вустах. А в професійному плані мені подобається, що кафедра постійно над чимось працює. Зазвичай це такі проекти, до яких залучають нас усіх. Нещодавно закінчили роботу над довідково-енциклопедичним виданням «Журнали України». Кожен міг обрати собі той напрям дослідження, який йому цікавий. Наталя Миколаївна завжди обговорює ідеї створення подібних робіт з усіма викладачами. Такі проекти втілюються з великим задоволенням.

– **Найяскравіша відмінність сучасного покоління студентів від студентів у стінах ІЖ 5–10–15 років тому?**

– Сучасні студенти стали більш розкуті, не бояться висловлювати свої думки, вони не бояться нетрадиційних запитань. Думка сучасного студентства набагато глибша і ширша, і їх не бентежить, якщо вона не збігається з думками інших. Це мені подобається. Подобається також, що роботу починають шукати рано – на другому чи третьому курсах. І взагалі нині студенти готові раніше почати працювати. Ставлюся до цього позитивно.

– **Кого з відомих журналістів-практиків Ви виховували?**

– Іноді на телебаченні помічаю випускників, в яких я викладала. Ще з підготовчого відділення мені пригадується Наталя Гуменюк – розумна, цілеспрямована, творча особистість. Вона закінчувала магістратуру у Швеції. Раніше працювала на телеканалі «Інтер» разом з нашим Андрієм Борцем, а зараз на «Громадському телебаченні».

– **Найбільші переваги та недоліки в сучасній освітній системі?**

– Найголовніше, чого навчає університет студентів, – це вміння вчитися.

Звісно, треба змінювати й постійно оновлювати навчальний процес, не можна стояти на місці. Та після нововведень повинен бути позитивний результат. У нас, на жаль, все навпаки. Часто змінюються навчальні програми, додаються нові дисципліни без обговорення з викладачами, скорочують кількість годин на базові дисципліни.

– **Літературний твір або автор, якого б Ви порадили прочитати кожному студентові?**

– Особисто мені подобається Федір Достоєвський, зокрема його «Брати Карамазови», «Ідіот», але я не можу радити кожному обов'язково прочитати ці твори. Хоча вважаю, що він письменник, якого, безумовно, варто прочитати всім. Дехто з молоді вважає А. П. Чехова «депресивним» письменником, але я його люблю. Ніколи не сплутаєш його особливий стиль. А з сучасної літератури я обираю зокрема італійську. Мені подобається есеїстика і романи Умберто Еко. Хоча і белетристика С. Ахерн, М. Барбері – непогана річ. З українських письменників – романи Ю. Андруховича, поезія Л. Костенко. У С. Жадана напрочуд гарна поезія. При всій своїй модерності вона зберігає справжність, тепло і любов.

– **Особистість : оптиміст/песиміст/реаліст?**

– Я не тільки оптиміст, я ще й невірний романтик, недарма ж народилася під сузір'ям Риб.

– **Чи маєте Ви непорушний життєвий принцип? Який саме?**

– Мій життєвий принцип – бути чесною з усіма і насамперед із самою собою.

– **Наскільки Ви сучасний/мобільний викладач? Якими електронними гаджетами користуєтесь?**

– Хоча мені подобається «електронний прогрес» і я із задоволенням спостерігаю, як діти працюють з комп'ютером, звертаюсь до нього лише за величезної необхідності. Друкую швидко, тож надрукувати статтю чи якийсь інший матеріал для мене не проблема. Але зазвичай електронними засобами не часто користуюся. Інколи вибірково переглядаю новини в інтернеті. Я не дуже «просунутий користувач».

– **Звідки полюбляєте дізнаватись новини? Якому ЗМІ надаєте перевагу?**

– Найчастіше переглядаю новини на «5 каналі» й на нещодавно створеному телеканалі «News One». Іноді дивлюсь «Голос Америки» з Мирославою Гонгадзе. А з інтернет-видань зазвичай читаю «Українську правду».

– **Чи можна вас зустріти у соціальних мережах/на форумах/у чатах? Де саме?**

– З усіх соціальних мереж я зареєстрована тільки в «Однокласниках», але й там рідко з'являюся, бо віддаю перевагу живому спілкуванню.

Ми вже давно не в СРСР. Маємо свободу вибору, вільні кордони, вільний доступ до інформації – це величезний плюс. Ти відчуваєш себе справді вільною людиною. Саме це відчуття надихає дивитися на світ оптимістичним поглядом. Людина має жити в гармонії з собою і оточенням. Я завжди мріяла, щоб у кожній родині була любов і злагода, бо від цього залежать і настрої в суспільстві. Щиро хочеться, щоб люди просто були уважніші, толерантніші одне до одного.

Ольга Юрїївна Сухомлин (Ольхова)

«Скільки себе пам'ятаю – пишу, на щастя, не на парканах»

Початок роботи на кафедрі: 2011 р.

– Чому для роботи (освіти) обрали саме Інститут журналістики (факультет журналістики) КНУ?

– У мене було багато варіантів, де навчатися. Мала можливість здобувати освіту в Ягеллонському університеті, куди пройшла за конкурсом. Утім вирішила розпочати навчання в Україні, а вже з третього курсу продовжити в Польщі. Та життя внесло корективи в мої освітні плани: на третьому курсі я вийшла заміж і вирішила (точніше – вирішили – разом із чоловіком), що я залишаюся в Києві.

– Найяскравіший спогад зі студентських років? Які університетські дисципліни подобались найбільше? З якими відзнаками закінчили університет?

– Яскравими спогадами про студентські роки є наші дискусії з Микитою Кимовичем Василенком. У нього дуже неординарний підхід до навчального процесу – із зануренням у практику, до того ж, із головою і потребою надовго затримувати дихання. Досвід – колосальний, у тому числі й для теперішньої викладацької роботи. З великою шаною згадую пари Володимира Івановича Шкляра, який, на жаль, вже не викладає в нашому інституті. Пари Володимира Івановича – це дорожня карта професії, це інтуїтивне прочитання політичних подій у країні та світі в поєднанні з глибоко ерудованим аргументуванням висновків, це наукове пізнання як захоплива гра, до якої ти долучаєшся з ентузіазмом дитини. Досі в різних ситуаціях звертаюся до нього за порадою, намагаюся дослухатися до настанов і просто заряджаюся позитивом.

– Які риси/захоплення важливі для викладача дисциплін, пов'язаних з історією журналістики?

Я з дитинства закохана в мову, в її природу, насолоджуюсь усім – від звучання до внутрішньої суворості організації.

Зараз викладаю сучасну зарубіжну публіцистику. Цей курс дуже перспективний, цікавий і насичений. Намагаюся наповнити його найактуальнішими текстами з сучасної світової публіцистики. Часто зі студентами розглядаємо ті дискусійні події світової політики й міжнародного життя, які щойно з'явилися на шпальтах світових ЗМІ. За таких умов є можливість залучити майбутніх журналістів до найжвавішої дискусії. Ми пишемо такі собі публіцистичні «респонди» на ті матеріали, що з'являються в різних світових ЗМІ, пишемо в навчальних цілях, хоча були випадки, коли долучалися до дискусії на шпальтах, зокрема електронних медіа.

– Досягнення кафедри, якими Ви пишаєтесь? Що стало найбільшим досягненням на сьогодні?

– Я пишаюся тим, що працюю поруч із зірками викладання журналістики. Уся кафедра – зіркова. Треба докласти зусиль, аби бути гідною часточкою цього сузір'я.

– В яких напрямках має розвиватися кафедра і чого їй не вистачає?

– Кафедра існує в дуже демократичному режимі, тісно співпрацює зі студентами – це мені дуже імponує. У нас нескінченний потік студентів, які приходять за рекомендаціями, порадилися чи просто поспілкуватися. Іноді, особливо під час сесії, коли під дверима кафедри натовпи студентів, мені видається, що ми – як «підрозділ нянь» у системі Інституту журналістики.

– Найяскравіша відмінність сучасного покоління студентів від студентів у стінах ІЖ 5–10–15 років тому?

– Дуже часто мої колеги кажуть: «Сучасний студент нічого не читає». На це я відповідаю: «Ви навіть не уявляєте, як багато він читає... в «ВКонтакте», у «Фейсбуці». Просто він читає непотрібну йому інформацію». Я студентів закликаю: якщо ви користуєтесь соціальними мережами, намагайтеся із цього теж взяти максимальну користь, бо апдейти статусів ваших друзів не підвищують вашого ай-к'ю. Як сказала одна з моїх студенток, ай-к'ю підвищує чек-ін у бібліотеці.

Студентство мого покоління більше читало художньої літератури, ми були більш зацікавлені в пошуку інформації. Інформація не лежала на поверхні, інтернет був іще не таким всемогутнім і всезнаючим, доводилось докласти більших зусиль.

Сучасний студент має більше можливостей для реалізації свого творчого потенціалу й задоволення інформаційних потреб. І я пере-

конана, що до сучасного студента треба просто знайти правильні підходи, правильно його мотивувати й показати саме ту ціль, яка буде для нього визначальною і цікавою. Мотивація сучасного студента, на мою думку, це наріжний камінь освіти. Тільки на цей камінь можна нагромаджувати благородний граніт науки.

– **Найбільші переваги та недоліки в сучасній освітній системі?**

– У нас забагато формалізації там, де вона не потрібна. Я категорично проти переписування навчальних програм кілька разів на рік. Це гаєння часу викладача. Це абсолютно не підвищує ефективності праці зі студентами і ніяким чином не впливає на викладання самого курсу.

Мені подобається творча атмосфера в інституті. Не бачу нічого поганого в поєднанні студентами навчання й роботи, проблемою є лише те, що студенти часто де-факто обирають щось одне. Кричущим же неподобством є виправдання навчальних проблем зайнятстю на роботі. Назвався Цезарем, справляйся з підвищеним навантаженням, а ні – визначайся й обирай.

– **Літературний твір або автор, якого б Ви порадили прочитати кожному студентові?**

– Дуже люблю читати, насолоджуюсь книжками майже фізично – аж до відчуття голоду, коли за рутинними справами не вдається почитати в задоволення. Люблю Андруховича, децю із Забужко, Матіос, Роздубудько, Степнову, Мінаєва і Веллера, Шабловського, Реверте, поезію Костенко, Савки, Іздрика... о, тут мені буде важко зупинитися.

– **Ваші захоплення, хобі?**

– Багато креативних ідей до мене приходять у душі або під час того, коли плаваю в басейні (влітку – варіантів більше). Певно, вода щось таке із мене генерує – те, що потім мусить бути записаним, хай навіть мокрою рукою.

Люблю свою автівку, сумую за нею, коли ставлю на ТО.

– **Чи маєте Ви непорушний життєвий принцип? Який саме?**

– Я прямолінійна людина. Іноді цю мою прямолінійність приймають, наприклад, за надмірну принциповість. Але моє життєве кредо: ніколи не мати якихось потаємних думок. Якщо мені щось не подобається – я кажу про це людині прямо. Не буває непримиримих стосунків, бувають непроговорені стосунки, які потім провокують негативні ситуації. Я проти негативних ситуацій, коли можна все вирішити через діалог.

– **Ваша найбільша духовна і матеріальна цінність?**

– У мене є слабкість (насправді, не одна, але це – секрет) – я дуже люблю дерева, колекціоную їх зображення і втілення. Вони в мене

є у вигляді прикрас, малюнків дерев на зошитах, поезії та наукових розвідках, маю дерева – декоративні елементи вдома – і керамічні, і ковані, і мальовані.

Мені здається, існує дуже мало людей, які пишуть поезію і знають звідки вона береться. Іноді приходиться слово чи фраза, дець у тобі живе-живе, пульсує... Ти ніби від неї спочатку можеш відмахнутися, а потім вона обростає якимись іншими фразами. І зрештою підступає до горла чимось, що вже мусить бути проговорене.... Тоді відбувається це вихлюпування думки на папір. Власне, у мене так, а ще обов'язково мушу написаним поділитися – часто мій перший читач-слухач і суворий критик – мій чоловік.

– **Наскільки Ви сучасний/мобільний викладач? Якими електронними гаджетами користуєтесь?**

– Люблю технологічні новинки, намагаюся широко використовувати їх у роботі та повсякденному житті. Це не тільки зручно, це вже необхідно. Переслідувань найновіших гаджетів не влаштовую, живемо в такий час, що радше нові гаджети переслідують нас – намагаюся цьому не опиратися, звісно, через обставини й можливості.